

С.О.ГАНАБАКам'янець-Подільський національний університет імені І.Огієнко,
Кам'янець-Подільський

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті акцентовано увагу на особливій ролі освіти в сучасному інформаційному суспільстві. Освіта покликана не лише відповідати суспільним реаліям, але й проектувати зміни соціуму у майбутньому. Як орієнтир нової освітньої концепції визначається людина – об'єкт та суб'єкт навчальної діяльності.

Ключові слова: освіта, інформація, суспільство

Вступ

Сучасний етап суспільного розвитку людства дослідники кваліфікують як перехід від цінностей та пріоритетів індустріального суспільства до інформаційного, основним ресурсом якого є освітній капітал. Якщо в індустріальному суспільстві пріоритетним визначалося виробництво матеріальних благ, то в інформаційному - це продукування інформації. Вона створюється з метою продажу і споживається задля отримання нової вартості у наступному виробництві та обміні. Нові технології, які безпосередньо пов'язані із створенням інформації як нематеріального блага, на думку М. Кастельса, формують принципово нове мережеве суспільство, яке розвивається спонтанно і є результатом взаємодії соціальних груп та людей. Джерело виробництва полягає в технології генерування знань, в обробці інформації та символічній комунікації [9, с. 340]. Інформаційний продукт є певною практичною цінністю, завдяки якій можна отримати нові конкретні результати. Він розглядається як певна особлива субстанція, що «володіє властивістю взаємодії як з духовним, так і з матеріальним світом людини. З одного боку, інформація постає в ролі інноваційних технологій, комп'ютерних програм тощо, а з іншого – слугує основним засобом міжособистісних взаємин» [1, с. 76-77]. Принципова новизна сучасного суспільства, на думку О. Зоценка, полягає у тому, що «інформація одночасно визначає і соціокультурне життя людини і його матеріальне буття [6, с.72]. У суспільстві, що ґрунтується на знаннях, які проголошуються джерелом та засобом наступних новацій, важливим та стратегічним суспільним ресурсом визнається царина освіти. Освіта як продукт та супутник культурно-цивілізаційного поступу людства покликана запропонувати адекватні відповіді на запити соціуму, визначити пріоритетні засади розвитку особистості, сформувати певні соціокультурні цінності, що визначають «дух епохи». Він виявляється у нових способах світобачення та світорозуміння, у нових технологіях і формах життя, які постають як певна

суперечність між новими реаліями та усталеними формами, способами ставлення до світу. Відтак, нова інформаційна ера людства актуалізує потребу творення нової освітньої парадигми, розробку нових моделей та способів навчання. В межах нової парадигми система освіти покликана функціонувати як безпосередній генератор нових соціальних реалій, що продукує соціальні зміни. Така освітня галузь перетворюється із периферійної в соціальній структурі на пріоритетну, оскільки стає провідним глобальним фактором розвитку людства. Вона охоплює всі сфери суспільного життя, є стержнем суспільного поступу загалом.

Мета наукового дослідження

Стаття має на меті дослідження освітнього феномену в контексті викликів інформаційного суспільства, з одного боку, та наявних можливостей освітньої сфери, що знаходиться на стадії концептуальних перетворень, з іншого боку.

Розробленість проблеми

Теоретиками інформаційного суспільства вважають Д. Белла, Дж. Мартіна, Р. Дарендорфа, С. Нора, А. Нормана, М. Кастельса, Е. Тоффлера, К. Поппера, З. Бжезинського тощо. Дослідники окреслюють поняття інформаційного суспільства як «посткапіталістичне» [3, с.34], «постіндустріальне» [1, с.23], «мережне суспільство» [5, с.134], «інформаційне» [9, с. 230], «цивілізацією Третьої хвилі» [13, с.68]. Незважаючи на різні підходи щодо трактування інформаційного суспільства, об'єднувачою основою в цих теоріях є розуміння інформаційного суспільства як цивілізації ціннісними пріоритетами якого є можливість вільних комунікацій та використання (інформаційнокомунікативних технологій [1, с. 341], функціонування мережевої економіки [3, с. 36], популяризації освіти, актуалізації інтелекту, розвитку знань і технологій, побудованих на них, у тому числі зміни традиційних сімейних відносин» [1, с.33]. Окреслена проблема знайшла відображення у працях вітчизняних дослідників Р. Авдеева, Н. Васильєвої, В. Вітковського, Б. Головка, С. Дятлова, В. Іноземцева, О. Зоценка, В. Куцепал тощо. Серед сучасних українських філософів та педагогів, які зробили вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ мережної освіти – О. Висоцька, Л. Горбунова, В. Гайденко, Г. Гамрецька, С. Клепко, Н. Кочубей, В. Лутай, І. Предборська та інші.

Обговорення проблеми

Виникнення інформаційного суспільства є наслідком інформаційної революції, коли були радикально змінені інструментальні засади, способи та технологія передачі, збереження інформації, кардинально збільшені обсяги інформації, доступної більшості населення. Стрімкий розвиток комп'ютеризації надав людям доступ до джерел інформації, забезпечив високий рівень автоматизації суспільства. Стратегічними орієнтирами розвитку людського суспільства є відкритість, інформаціоналізм, активізація людського фактору, поглиблення міжкультурної та міжнаціональної взаємодії. Інформаційне суспільство, на думку С. Куцепал, є суспільством Перспективи розвитку освіти в інформаційному суспільстві

нового типу, яке формується в результаті нової соціальної революції, стрімкого розвитку та конвергенції інформаційних і комунікативних технологій; головною умовою благополуччя держави і кожної людини стає знання, отримане завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню нею користуватися; суспільство, яке сприяє взаємопроникненню культур, а також відкриває кожному співтовариству і кожній людині нові можливості для само ідентифікації [11, с.234]. Аналіз досліджень в царині філософії освіти показав, що вищезазначені настанови не спрацьовують в межах усталеної класичної методології освіти, що практично вичерпала себе та набула кризових ознак. З огляду на це варто звернутися до теоретичного доробку сучасних вітчизняних вчених. Розглядаючи стан сучасної освіти П. Саух підкреслює, що сформована в смисловому полі культурних орієнтирів Просвітництва освітня сфера не відповідає реаліям тих трансформацій, що відбуваються в сучасній культурі. В наш час істотно змінилося уявлення про людину, її знання, можливості тощо. Професійні знання функціонально розійшлися з гуманістичними цінностями, засвідчили проблему єднання освіти і культури. «Поняття «освічена людина» стало синонімом інформованої людини, але ніяк не відповідає поняттю «культурна людина», - пише дослідник [13, с.12]. Солідаризується із вищезазначеною позицією В. Кізіма. Дослідник здійснив системний аналіз культуротворчого потенціалу освітньої сфери й намітив конкретні заходи щодо подолання кризових явищ. Надання світоглядних орієнтирів та цінностей освітній царині, допомога молодій людині у реалізації творчого потенціалу, отриманні знань та професійних навичок, на його думку, є основними суспільними завданнями [10, с.6]. У контексті окресленої проблеми привертають увагу розвідки А. Кавалерова і В. Закревського, які виокремили риси сучасної освіти, що зумовили її кризовий стан: розмежованість цілей, змісту, методів і результатів навчання; форми і методи навчання базуються на методиках безпосереднього впливу на учня; гонитва за знаннями в рамках інформаційно-пояснювального підходу; «безкорисність» знань, не реалізованих у різноманітних формах соціальної практики; випадання із сфери освіти таких важливих компонентів як навчання учнів соціальним навичкам та вмінням, стратегіям життєвого шляху та тактикам оптимальної поведінки у всіх сферах соціальної практики [7, с.52]. Така освіта, «відчужена» від потреб та інтересів, безпосередніх переживань більшості людей, проходить повз їх цінності. Феномен «відчуження», на думку В. Гайденко, І. Предборської, є результатом комбінації різних чинників, зокрема, сприйняття освіти лише як кінцевого результату, а не як тривалого процесу; переважання авторитарних методів викладання; відсутність ініціативи з боку викладачів щодо привнесення в аудиторію нової інформації; пасивність студентів у сприйнятті предмета, оскільки вони не бачать можливості використання отриманої інформації у своїх майбутніх планах; деперсоналізовані форми контролю, які вимагають головним чином відтворення набутих знань [2, с.223].

Виклад основного матеріалу

Перспективи розвитку освіти в інформаційному суспільстві

Класична система освіти, яка за своєю суттю є знаннево центричною, спрямованою на оволодіння певною сумою знань, умінь та навиків. Вона передбачає орієнтацію на предметно-фрагментарне, уніфіковане і стандартизоване лінійне конструювання знань, демонстративно-ілюстративну й раціональну побудову навчання, дидактичну замкненість змісту освіти, інтелектуальну несамостійність учнів, репродуктивність знань через уміння та навички тощо, а відтак є непридатною у сучасному динамічному, швидко змінюваному, інформаційному суспільстві. Це зумовлює необхідність зміни ціннісних орієнтацій та освітніх пріоритетів, які сприяють розвитку освіти з урахуванням загально цивілізаційних тенденцій та забезпечить вирішення наступних освітніх та суспільних проблем. Освіта в умовах інформаційної цивілізації спрямована на підготовку творчого працівника з різнобічною уявою та інноваційним підходом до окреслених завдань. На сьогодні виникає потреба в особистості, яка не лише накопичує інформацію для своєї професійної діяльності, але й володіє здатністю її генерувати та змінювати. Майбутнє такої людини, на думку дослідників Г. Драйдена та Д. Вос, залежатиме не лише від того, наскільки швидко вона зуміє засвоювати нові суспільні реалії та пристосовувати їх до потреб життя, а від того - чи сприйматиме людина освіту в якості безперервної життєвої процедури в отриманні соціальнозначимого знання [4, с.35]. За таких умов зростають вимоги до особистості, яка перебуваючи у процесі постійної адаптації та самозміни, відповідно до швидкозмінних суспільних тенденцій, переживає переломний етап свого оновлення.

Процеси інформатизації свідчать також про скорочення життєвого циклу знань, зумовлюють потребу постійного навчання протягом всього життя. Освіта втрачає свій одноразовий характер та набуває рис безперервного життєвого процесу. «Технологія завтрашнього дня потребує не мільйонів поверхово начитаних людей, готових працювати в унісон на безкінечних монотонних роботах, не людей, які виконують накази, не зморгнувши оком, усвідомлюючи, «що ціна хліба – це механічне підкорення владі», але людей, котрі можуть приймати критичні рішення, які можуть знаходити свій шлях у новому оточенні, які достатньо швидко встановлюють нові стосунки в реальності, що швидко змінюється», - пише Е. Тоффлер [14, с.328]. Для людини життєво необхідно не просто сприймати й засвоювати інформацію, але й змінювати її, генерувати нові ідеї та думки, включати освітній ресурс у практику своєї діяльності. З огляду на вище окреслені думки, освіта постає як модель суспільних процесів, зорієнтованих на особистість, становлення якої відбувається шляхом розширення можливостей кожної людини реалізувати свої потреби в нових знаннях, через плюралізм напрямів, форм і рівнів навчання, що дозволяють здобути освіту всім з урахуванням їх здібностей, потреб і інтересів. Цінністю в освітньому процесі визнається вільна, освічена особа, здатна зберігати свою індивідуальність та унікальність і в той самий час здатна до співпраці у межах відкритого полікультурного освітнього простору. За таких

Перспективи розвитку освіти в інформаційному суспільстві

умов знання не є самоціллю, певною сумою усталених істин та аксіом, вони можливісні та варіативні. Вони творяться самою людиною, не відчужуються від її потреб та інтересів, а відтак є особистісно значимими як для конкретного учасника освітньої взаємодії, так і для соціуму загалом.

Проте недостатньо вміти самостійно освоювати та накопичувати інформацію, необхідно навчитися такій технології роботи з інформацією, коли готуються і приймаються рішення на основі колективного рішення. Інформаційні технології сприяють розширенню горизонтів спілкування учасників освітньої взаємодії, зумовлюють те, що вони часто вступають в комунікацію з людьми із незнайомих їм культурних, соціальних прошарків. Відтак вони мають виявляти готовність до їх розуміння та співпраці, плекати вміння толерантно відноситися до іншої, відмінної позиції, точки зору. В умовах інформаційного суспільства необхідно підготувати людину до швидкого сприйняття і переробки великих масивів інформації, оволодінні людиною сучасними засобами, методами, технологією роботи.

Початок свого існування інформаційна культура бере з часів становлення людства. В той чи інший період свого існування вона супроводжувалась стрімким розвитком або ж навпаки, зазнавала періоду криз. Науковці ведуть мову про інформаційну культуру доби античності, середньовіччя та інших епох, але особливе зацікавлення становить розгляд сучасного стану розвитку інформаційної культури, який стає регламентуючим по відношенню до усієї світової спільноти. Інформаційну культуру дослідники розглядають як «вміння цілеспрямовано працювати з електронними ресурсами і використовувати для їх отримання, опрацювання і передачі комп'ютерну інформаційну технологію, сучасні технічні засоби і методи» [5, с.122]. На думку А. Камаралі, інформаційна культура пов'язана із соціальною природою людини, вона є продуктом різноманітних творчих здібностей людини і виявляється у наступних аспектах: в конкретних навиках по використанню технічних засобів від телефону до комп'ютера в комп'ютерних мережах; в здатності використовувати у своїй діяльності комп'ютерні та інформаційні технології; в умінні добувати інформацію із різноманітних джерел та уміння її ефективно використовувати; в оволодінні основами аналітичної переробки інформації; в умінні працювати з різноманітною інформацією; у знанні особливостей інформаційних потоків у своїй галузі діяльності [8, с.198-199]. Інформаційна культура – це готовність не лише використовувати останні досягнення інформаційної техніки, а уміння сприймати нову інформацію, це певний рівень ефективності створення, збереження переробки, передачі, збору та використання інформації, який забезпечує цілісне бачення світу та передбачає наслідки прийняття рішень. Тому, під інформаційною культурою слід розуміти такий рівень інформаційної підготовки, який дозволяє людині не лише вільно орієнтуватись в потрібному інформаційному середовищі, але й брати участь у його формуванні та перетворенні, сприяти інформаційним контактам: «...наявність інформації сама по собі нічого не значить, оскільки її необхідно сприймати та переживати у власній свідомості. Тому важливою

Перспективи розвитку освіти в інформаційному суспільстві

для суспільства є не сама кількість інформації, а ідеологічні схеми, світоглядні картини світу, концепції, парадигми, які є своєрідними «технологіями суспільного життя», які у своєму теоретичному вимірі здійснюють найбільш досконалі форми суспільної взаємодії, суспільних ідеалів та цінностей» [1, с.5].

Водночас, посилення ролі інформаційних технологій у суспільстві віддаляє людину від духовної сфери свого життя, зумовлюючи її моральне зuboжіння. Змінюються масштаби життя, людині майже не вистачає часу, щоб фінансового себе забезпечити, їй постійно необхідно сприймати нову інформацію та використовувати у процесі створення суспільних благ. Цей процес дуже насичений, відтак людині не залишається часу для реалізації культурних, духовних потреб свого повсякденного життя. Яких би кількісних та якісних інформаційних показників не мала комп'ютерна технологія, вона органічна є складовою частиною науково-технічного процесу, що не виходить за своїми сутнісними характеристиками за межі виробництва. Отже, вона пристосовує на більш високому, ніж раніше, рівні людину до діяльності, зорієнтованої зовнішнім цілепокладанням, тобто підпорядкована хоч і позитивному, але все ж утилітаризму. Мораль за таких ринкових детермінацій здебільшого залишається в межах матеріальних сутностей. Абсолютним, об'єктивним, вічним загальнолюдським цінностям відводиться місце утопічних гуманістичних ідеалів. Відповідно моральним приписам справедливості та людинолюбства відводиться роль «технологічного обслуговування» (С. Франк). У дійсності комп'ютерні технології набувають гуманістичних характеристик лише за умови, коли в якості її методологічної основи виступає цінність людської гідності особистості як такої. Такими вони стають лише у активній взаємодії людей як носіїв культури і комп'ютерних технологій як засобів передачі культурних цінностей.

Дана обставина, в свою чергу, актуалізує питання осмислення ролі освіти у становленні та безперервному відродженні моральних цінностей та життєвих ідеалів людини сучасної епохи. Велику роль у цьому процесі відіграє освітній ресурс. Власне царина освіти як важлива соціокультурна детермінанта розвитку особистості покликана задовольнити її вітальні та духовні потреби, долучити до здобутків світової культурної скарбниці, окреслити шляхи самовираження та самовдосконалення, культивувати її здатність збагнути та розкрити світ власної унікальності та духовно-культурної самобутності. Відтак, інформаційно-технічна складова освіти має гармонійно поєднуватися з гуманітарною, сприяти формуванню певної система цінностей та моральних орієнтирів, створювати внутрішню гармонію особистості, її духовний світ. Освіченість сприяє індивідуальному розвитку людини, дозволяє їй долати обмеженість власного існування, сприяє плеканню та культивуванню особистісних задатків, окреслює світоглядне розуміння подій сучасності. Виховна цінність культурного досвіду полягає у переконливості його чуттєво сприйраних виявів, що

стають предметом переживання і як такі утримуються свідомістю та спонукають на розмірковування, а отже, формують моральний досвід.

Висновки та перспективи дослідження

Отже, сучасний етап суспільного розвитку людства дослідники кваліфікують як інформаційне суспільство, основним ресурсом якого є інформація. Інформація стає предметом масового споживання та є певною практичною цінністю, завдяки якій можна отримати нові конкретні результати.

Освіта як середовище інформаційного обміну, яке передбачає засвоєння, передачу та генерування нової інформації, актуалізує проблему зміни типів мислення і стилів поведінки особистості, способу її мислення і моральних орієнтирів, культурних взірців, що відповідають розвитку суспільства. Враховуючи те, що проблема розвитку освітньої галузі в індустріальному суспільстві є складною, багатогранною й актуальною для українського суспільства та освіти зокрема, доцільно продовжити дослідження з окресленого питання. Зокрема розглянути, соціокультурний контекст сучасної освіти на основі контент-аналізу навчальних програм та підручників, що може бути предметом наступних навчальних розвідок.

Список використаної літератури

1. Будз В. Філософські аспекти трансформації сучасного українського суспільства. / В. Будз. // Етико-аксіологічний аспект трансформації сучасного українського суспільства – Івано-Франківськ: Видавець І. Я. Третяк, 2009. – 180с.
 2. Гайденко В. Українські підручники початкової школи: прихований навчальний план і гендерні стереотипи / Вікторія Гайденко, Ірина Предборська // Гендерна педагогіка: хрестоматія; за ред. В. Гайденко. – Суми: Унів. кн., 2006. – С. 128-136.
 3. Гендина Н.И. Информационная культура и информационное образование / Информационное общество: культурологические аспекты и проблемы: междунар. науч. конф. Краснодар-Новороссийск, 17-19 сент. 1997г.: тезисы докл. – Краснодар, 1997. – С.102-104.
 4. Драйден Г. Революція в навчанні / Г. Драйден, Дж. Вос ; [пер. з англ. М. Олійник]. – Л. : Літопис, 2005. – 542 с.
 5. Информатика: Учебник / Под ред. проф. Н. В. Макаровой. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 768с.
 6. Зощенко О. В. Інформаційне суспільство: ознаки і динаміка / О. В. Зощенко // Інтелект. Особистість. Цивілізація: Тематичний збірник наук. праць із соціал.- філос. проблематики. – Донецьк: Дон ДУіТ, 2004. - №3. – С.270- 276.
 7. Кавалеров А.І. Спроба філософсько-педагогічної антропології / А. І. Кавалеров, В. Є. Закревський // Наукове пізнання: методологія та технологія. – Одеса: ПДТУ, 1998. - №1-2. – С.52-56.
 8. Камарали А. В. Образование и информационная культура . / А. В. Камарали. // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – Вип. 2. – Дніпропетровськ, вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2011. - С. 198-199.
- Перспективи розвитку освіти в інформаційному суспільстві

9. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУВЦЭ. – 2000. – 608с.
10. Кизима В. Образование как сизигический процесс / В. Кизима // Наукові та освітянські методології та практики. – К., 2004. – Вип. 2. – С. 117-163.
11. Куцепал С. В. Освіта в інформаційному суспільстві: діалектика традицій та інновацій / С. В. Куцепал // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – Вип. 2. – Дніпропетровськ, вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2011. – С. 233-237.
12. Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ століття /авт. кол.:В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, А. Гуржій та ін.. – К., 2004. – Кн. 1: Пріоритет інтелекту. – 638с.
13. Саух П. Експлікативні зміни освітньої парадигми в контексті трансформацій науки / П. Саух // Шлях освіти. – 2007. - № 1. – С.2-7.
14. Тоффлер Э. Третья волна: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М: Новый мир, 2004. – 781, [2]с. – Philosophy. – С.31-32.
15. Яценко К. Інформаційне суспільство: соціокультурний вимір / К. Яценко // Наукові записки. Філософія. – Острог: Вид-во нац. ун-ту «Острозька академія». – Вип. 8. – 2011. – С. 75- 82.

С.А.ГАНАБА

Камянец-Подольский национальный университет имени И.Огиенко

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

В статье акцентировано внимание на роли образования в современном информационном обществе. Образование должно отвечать не только общественным реалиям, но и проектировать изменения в будущем. В качестве ориентира новой образовательной парадигмы определяется человек – объект и субъект учебной деятельности.

Ключевые слова: образование, информация, общество.

S. Hanaba

Kamenetz-Podolsk National University of the I. Ogienko

EDUCATION IN THE INFORMATIONAL SOCIETY

This article gives accents to the special role of education in the modern informational society. Education has to not only correspond the social realities but project changes of socium in future. We define a human as a landmark of new educational concept, an object and a subject of educational activity.

Key words: education, information, society.

Стаття надійшла до редакції 20.05.11р.